

Du levande

Det är väldigt synd om människorna i Roy Anderssons nya film *Du levande*. Det enda som tycks hålla oss kvar på jorden är vissheten om att det är en dag i morgon också. Annars påminns vi, i baren i filmen, dit vi återvänder gång efter annan, om att nu gäller "Sista beställningen".

Vi är helt enkelt nära undergången, nära att sjunka till botten med vår kontaktlöshet som enda sällskap, med vår, till synes, djupt kända oförmåga att älska. Fast det finns ett litet ljus i tunneln. I bästa fall kan vi nämligen skratta åt eländet. Och vi gör det riktigt högt emellanåt.

Rekommenderad från åk 9 / gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
MATS WEMAN

Det är synd om människorna

Det är sent på jorden. I öppningsscenen av Roy Anderssons nya film *Du levande* vaknar en man upp på sin kökssoffa och berättar att han just haft en mardröm om bombplan. 56 scener och knappt en och en halv timme senare låter Roy Andersson, som en nutida Tjechov, de här bombpla-

nen verkligen flyga in över staden. In över alla människorna på jorden, som tittar upp mot himlen: de som drömmer, de som längtar, de som är ensamma.

Tanken går osökt till det gamla skämtet i Woody Allens *Annie Hall*. Om de två gamla överklassdamerna som sitter och gnäller på en restaurang upp i bergen.

"Jösses, maten på det här stället är verkligen hemsk!"

"Ja, och vilka små portioner, sen!"

Varpå Woody Allen tittar in i kameran och säger:

"Det är ungefär så jag ser på livet. Det är fullt av ensamhet, elände, lidande och olycka. Och det tar slut alldeles för fort."

Roy Anderssons film är, alltså, om nu någon skulle ha fått för sig något annat, en ganska dystert historia. Man skulle kunna sammanfatta filmen så här: en och en halv timme och inte en enda lycklig människa. Och ändå skrattar vi, ofta och hjärtligt. Roy Andersson är en stor humorist, och det har nog aldrig syntts så tydligt som i hans nya film.

Det var ganska synd om människorna redan i Roy Anderssons debut *En kärlekshistoria*. Genom det unga kärleksparets oskuldsfulla ögon betraktade vi de bräckliga och moraliskt illa rustade föräldrarna. Ett nederlag som kulminerade i den sannolikt värsta kräftsivan i svensk films historia.

Det är snart 40 år sedan idag. Men *En kärlekshistoria* är fortfarande Roy Anderssons bästa film och tillika en av de

skarpaste och mest osentimentala samtidskildringar vi sett på vårt språk.

Resten är historia. Det kommersiella haveriet med *Giliap*, nödutgången till reklamfilmen där Roy Andersson, paradoxalt nog, många år senare, hittade sitt unika filmspråk. Ni vet: tablåerna, vidvinkelperspektivet och den övertygade uppfattningen att det inte är kameran som ska röra sig. Det som sker det ska ske i bilden, inom ramen. Varje inställning blir till ett enskilt drama.

40 år senare kan vi bland annat konstatera att Roy Andersson höjt blicken, eller snarare bytt skepnad. Om han i sin debut tittade nerifrån och upp, från barnet på de vuxna, kliver han idag, likt Indras dotter i Strindbergs *Ett drömspel*, ner från himlen och går och muttrar över jämmerdalen här på jorden.

Med den lilla skillnaden att Roy Andersson, jämfört med Strindberg, inser att det underlättar att skratta åt eländet. Men en sak tycks de båda vara fullständigt överens om:

Det är synd om människorna.

Lycka, hur ser den ut?

Om hans förra film, *Sånger från andra våningen*, var ett skoningslöst bokslut över det förra seklet, med en ynkelig och skrupelfri möbelhandlare i huvudrollen, är *Du levande* mer av en *Short Cuts* i Roy Anderssons folkhemstappning; en mosaik över ett samhälles olycksbarn som i inledningen får ett gott råd av Goethe: "Gläds då, du levande, i din ljuvt uppvärmda säng, innan Lethes iskalla våg slickar din flyende fot".

Men kontaktlösheten från föregångaren är intakt. Män och kvinnor pratar inte gärna med varandra. Om de av en händelse skulle försöka, så kan det låta så här:

Hon: "Klockan är halv sex nu."

Han: "Ja, vad ska jag svara."

Och har människor eventuellt sex med varandra, så sker det mekaniskt, utan kontakt. Som i *Du levande*, där den tunne mannen ligger på rygg, medan den fylliga kvinnan bestigit honom - endast iklädd hans vaktparadhjälm. Han ligger och orerar om hur illa det gått med hans fonder på banken, medan hon rider honom. Och när han jämrar sig som värst, och konstaterar att han antagligen

tingas sälja sin bil, ja då går det för henne.

Nog är det synd om människorna alltid.

Det går alltså utmärkt att skratta åt Roy Anderssons skrattspegel också. Vi kan alla känna igen en förvrängd bild av, om inte oss själva, så i alla fall av grannen. Vi kan njuta av Roy Anderssons korthuggna och hårt skruvade repliker.

Som i filmens inledning, när en skollärlarinna plötsligt börjar gråta och rusar ut i klassrummet. De små eleverna kommer försiktigt efter och frågar vad som hänt. Snyftande svarar hon.

"Min man kallade mig för subba!"

Vad är det för något, undrar de oskyldiga barnen.

"Det får ni fråga honom om!"

Närmast ryter hon.

I nästa scen möter vi hennes man, en liten grå figur; en typisk Roy Andersson-människa, som säljer mattor. Han avslöjar för sina kunder att han har bråkat med sin fru.

Manlig kund: "Sånt händer."

Mannen: "Det var bara så att jag råkade kalla henne subba."

Kvinnlig kund: "Det var inte snällt."

Mannen: "Men hon då! Hon kallade mig för strutt!"

Kvinnlig kund: "Då är det värre med subba, eller hur, Gustav?"

Manlig kund: "Det vete fan. Kom så går vi."

- Den humor Roy Andersson använder sig av brukar benämnas "svart humor". Varför tror ni den kallas det? Finns det någon motsats, en "vit" humor? Fundera också en stund på när humor är som roligast, som mest effektiv och avväpnande. Avsluta med att ställa frågan: kan man skratta åt allt?

- Ett återkommande "credo" i filmen är uttrycket: "Det är en dag i morgon också". Vad tror ni Roy Andersson vill säga med det?

- Människorna i Roy Anderssons film har tak över huvudet, de har ett arbete att gå till. Ändå är de lyckliga. Fundera på varför och på vilka komponenter i livet som gör oss lyckliga?

Kan vi lära av historien?

Det finns, lite grovt uttryckt, två sidor av Roy Andersson. Den ena är den effektiva satirikern, som blottlägger mänsklig svaghet med bara några enkla penndrag. Det är då han blir Indras son i 2000-talet, parat med en god portion göteborgsk humor.

Men det finns också en annan sida, en mer politisk, rentav konspiratorisk sida hos regissören. Ett återkommande tema i hans filmer - även i hans utställningar och i böcker - är det oförsonliga hatet mot nazisternas brott under andra världskriget. I intervjuer har Roy Andersson, som föddes i Göteborg under kriget, berättat om hur några av hans tidigaste minnen var när han såg gråtande människor läsa i tidningen om när engelsmännen gick in och

befriade Bergen-Belsen.

Redan 1991 slog han an tonen i öppningsfilmen av Göteborgs Filmfestivals "stafettfilm" med sin del *Härlig är jorden*. Där fick vi se människor tvingas in på led i en lastbil, som stängdes, varpå en slang med gas fördes in.

Budskapet är tydligt: vi får aldrig glömma, vi måste lära oss av historien.

Tankegångarna dök även upp i *Sånger från andra våningen* i den makabra offerscenen i slutet av filmen, där hela samhällsetablissemangen, från kardinaler till akademiker - och dessutom Drottningen! - låter en ung flicka gå på plankan.

Och här, i *Du levande*, sjunger en samlings ålderstigna akademiker nationalistiska hymner på ett studentjubileum, allt medan vaktparaden, i en annan scen, ropar "Sieg Heil" just innan man börjar spela.

- Låt oss haka på Roy Anderssons budskap och ställa oss frågan: finns det några bra exempel på när människan har visat att hon lärt av historien?

- Om inte, varför är vi så dåliga på det? Måste vi upprepa alla tidigare misstag?

- Hur reagerar ni när ni hör vaktparaden ropa "Sieg Heil"?

- Nazismen är som sagt ett återkommande tema för Roy Andersson. Vilka risker finns med att upprepa dessa varningar? Hur reagerar ni när ni hör vaktparaden ropa "Sieg Heil"?

Det egna ansvaret

I *Sånger från andra våningen* ställs frågan rakt ut: "Vad kan man begära av en människa". Och Roy Anderssons senaste film krokas i föregångaren. I en till synes bagatelartad scen, på ett mindre kontor, frågar plötsligt en man en annan:

"Ropade du på mig?"

Den andre mannen säger först: "Va?" - det säger de ofta i den här filmen; implicit: vi är dåliga på att lyssna på varandra - innan han svarar: "Nä, jag ropade inte på dig".

Så går frågan varvet runt, ända tills det visar sig att ingen alls har ropat. Varpå stackars Holger återvänder in på sitt rum, tillbaka till den tigande ensamheten. Också Holger känner vi igen. Vi minns militären från Roy Anderssons reklamfilm för Socialdemokraterna:

"Jag vill ha vänner, många vänner".

På liknande sätt återvänder Roy Andersson till mäns och kvinnors oförmåga att prata med varandra. Och allra mest oförmögna tycks männen vara. Oavsett om det gäller rockmusikern Micke Larsson, vars olyckliga flickvän (eller är hon en groupie?) letar efter honom genom hela filmen, eller den fåordige mannen på balkongen i en av filmens första scener. Hans fru ropar på honom inifrån lägenheten, och även han konstaterar till slut att han kanske ska gå in:

"Det kommer ju en dag i morgon också."

Även om *Du levande*, med Roy Anderssons mått mätt, är en ljusare, eller åtminstone roligare, film än sin föregångare, så är det ändå så illa ställt att till och med psykoterapeuten klagat på människorna:

"De begär att bli lyckliga, samtidigt som de är själviska, självupptagna och ogenerösa. Ja, jag skulle vilja säga elaka."

Han har därför gett upp, han ska sluta:

"Jag skriver bara ut piller nu för tiden. Så starka som möjligt. Så är det med det".

Roy Andersson är inte den som ger några svar. Man kan möjligen läsa honom så här: vill vi bli lite lyckligare så ska vi bli lite bättre på att prata med varandra, lite bättre på att lyssna på varandra, lite bättre på att se varandra. Eller musicera, de som spelar musik i filmen kanske ändå själva har lite småkul.

Fast allra mest föredrar han nog att hålla på som psykoterapeuten, att fortsätta skriva ut piller.

Beska piller, i form av filmer om hur synd det är om människorna.

• En av filmens mest skruvade scener är när mannen i den elektriska stolen får rådet: "Benny, försök att slappna av." Vad tror ni Roy Andersson vill säga med den repliken?

• Igenkännande humor är effektiv. Fundera på vem av karaktärerna i filmen som ni känner igen er mest i?

• Fundera också på vem ni tröttnar snabbast på och vem ni helst skulle vilja hjälpa.

• Alla dessa ensamma människor: vem bär skulden, tänker ni, är det vi själva eller samhället? Varför har det blivit så långt mellan människorna? Vill vi också ha något annat?

• Vilket ansvar har vi medborgare, mot våra medmänniskor - och mot oss själva?

• Ta en titt på människorna i filmen och fråga er: vilket ansvar har samhället för dessa olyckliga själar?

• Vem, skulle ni säga, lastar Roy Andersson skulden på? Individerna eller samhället? Eller rentav båda?

Läs mer

Lyckad nedfrysning av Herr Moro; Roy Andersson, Gidlunds, Stockholm 1992.

Vår tids rädsla för allvar, Roy Andersson, Filmkonst, Göteborg 1997.

Produktionsuppgifter

Sverige, Frankrike, Tyskland, Danmark & Norge 2007

Producent: Pernilla Sandström

Manus & regi: Roy Andersson

Foto: Gustav Danielsson

Scenografi: Magnus Renfors & Elin Segerstedt

Klipp: Anna Märta Waern

Dekor: Anna Märta Waern

I rollerna

Mia - Elisabet Helander

Anna - Jessica Lundberg

Tabaspelaren - Björn Englund

Micke Larsson - Eric Bäckman

Frisören - Kemal Sener

Läraren - Jessica Nilsson

Beundraren - Jan Vikbladh

mfl

Tekniska uppgifter

Längd: 93 minuter

Format: 1,1:66

Ljud: Dolby SRD

Censur: från 7 år

Svensk premiär: 21 september 2007

Distribution

Studio 24, Sibylleg. 24, 114 42 STOCKHOLM Tel 08-662 57 00

Fax 08-662 92 40 E-post studio24@royandersson.com

Redaktion

Andreas Hoffsten, Barn & ungdom, Svenska Filminstitutet, december 2007